

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri
Hülya YAMEN

TURKSOSBİLDER
Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri¹

 10.55107/turksosbilder.1310850

Hülya YAMEN
nerisarade@gmail.com
[0009-0008-0273-9892](https://doi.org/10.55107/turksosbilder.1310850)

Özet

Bu çalışma Adalet Ağaoğlu'nun romanlarında yer alan kadın roman kişilerinin toplumda karşılaştıkları sorunları incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın temelinde -romandaki kadınlar ister tip ister karakter olsun- toplumun her kesiminden seçilmiş kadınların, geleneklerden, ekonomiden ve eğitimsizlikten kaynaklanan sosyal, siyasal, bireysel, cinsel, sorunlarla nasıl yüzleştiği ve hangi mücadele yollarını geliştirdiği konusu yer almaktadır. Toplumsal sorunlar başlığı altında görevi kötüye kullanma ve çıkar sağlama, üretme özgürlüğünün kısıtlanması, Doğululuk-Batılılık, erkeğin kadın cinselliğine bakışı ve cinsel obje olarak görülmek alt başlıkları bulunmaktadır. Bireysel sorunlar bölümünde ise güvensizlik, iletişimsizlik, intihar, sınıf atlama çabası, görev sorumluluğu konularına değinilmiştir. Çalışmanın devamında eğitim hakkını elde etmeye çalışan kadınların yaşadığı zorluklar, cinsel istismar ve tacizlerle cinsel özgürlüğü kullanamama, gelenek ve görenekler yoluyla oluşan aile baskısı, siyasal kimlik temelli sorunlar bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın Sorunları, Adalet Ağaoğlu, Toplumsal-Bireysel Sorunlar.

Women's Problems Reflected in Literary Works:

Adalet Ağaoğlu Works

Abstract

This study was carried out to examine the problems faced by the female novelists in the novels of Adalet Ağaoğlu. In her work, whether the women in the novel are of type or character, it is about how the women chosen from all walks of society face social, political, individual, sexual, problems arising from traditions, economy and lack of education and what ways of struggle they develop. In the section of social problems, there are subheadings of abuse of power and gaining benefit, restriction of freedom of production, Eastern-Westernness, male view of female sexuality and being seen as a sexual object. In the section of individual problems, insecurity, lack of communication, suicide, attempting to skip a class, and duty responsibility were mentioned. In the continuation of the study, there are difficulties experienced by women trying to obtain the right to education, not being able to use sexual freedom due to sexual abuse and harassment, family pressure caused by traditions and customs, and problems based on political identity.

Keywords: Women, Women's Issues, Adalet Ağaoğlu, Social-Individual Issues.

I. Giriş

Dünyada ve ülkemizde kadının toplum içindeki serüvenine bakarak başlamak çalışmamız için daha yararlı olacaktır. Dünyanın her yerinde, tarih boyunca dinsel, siyasal, sınıfsal, cinsel, ekonomik sınırlamalarla karşı karşıya olan kadınlar, zaman içinde bilinçlenerek bu sorunlarla başa çıkma yolları aramışlardır. Toplumda sosyal aktör olan bireyin süreç içerisinde sosyalleşmesi, geleneklerle bütünleşen kültürel özelliklerle oluşmuş toplumsal rol kalıplarının içselleştirilmesidir. Toplumlar, kültürel dokularına göre kadın ve erkeğe farklı roller yüklerler. Bu sebeple birey, toplum tarafından kabul görüldüğü şekliyle sınırları belli olan kalıp davranışlarla donatılmış olarak ve kendisine çizilen sınırlara riayet ederek rolünü üstlenir; bu doğrultuda topluma adapte olur (Metem, Aksay Albuz ve Candegir, 2022).

Ataerkil aile yapısı, yalnızca bizde değil dünyanın her yerinde kadına ait yaşam alanlarını tarih boyunca sınırlamıştır. Gelişen eğitim olanaklarına karşılık kadınların cinsel özellikleriyle sınırlı mesleklere yönlendirildiği bir politika uygulanır. Kız öğretmen okulları, kız sanayi mektepleri kurulur fakat kurulan bu okulların öğretmenleri özellikle evli ve yaşlı erkekler arasından seçilir. 1915'ten sonra kadınların tarladaki çalışmaları tekstil fabrikalarına kayar. 1915'te İstanbul Üniversitesi (Darülfünun), 1916'da kadınlar için olan İnas Darülfünunu kurulur. Bütün bu çalışmalar Osmanlı içinde de baş gösteren feminist hareketlerin sonucudur.

Büyük Ansiklopedi'de "Feminizm" şöyle tanımlanır: "Feminizm, kadınların ekonomik, toplumsal ve cinsel baskılardan kurtulmasını amaçlayan düşünce akımı.

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

Fransız Devrimi sırasında filizlendi. 1791’de Olympe de Gouges’in hazırladığı “Kadının ve Kadın Yurttaşların Hakları Bildirisi” ilk ciddi belgedir. İlk ortaya çıktığında kadınların kimi ekonomik haklarının tanınmasıyla sınırlıydı. Çalışma haklarının sağlanması, istemlerinin siyasal alana sıçramasına yol açtı. Seçme ve seçilme haklarının tanınması, gelişmiş ülkelerde, XX. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşti. Bu noktada kadınların ikincil konumlarının kaynağının yalnızca yasalar olmadığı anlaşıldı. Eşitsizliğin ve kadının ikincil konumunun kaynağı, kadın-erkek iş bölümü üzerinde temellenen ve gelişen sınıflı toplum yapısıydı. Çağdaş toplum ataerki bir kültürün ürünüydü ve kadınlara yönelik analık, eşlik, ev kadınlığı gibi kimi ‘rol’ler değişmedikçe kadının aşağılanması kaçınılmazdı.

Türkiye’de feminist düşüncelerin ilk ortaya çıkışı 1900’lü yıllarda oldu. Çok kadımlı evliliğe tepki olarak gelişen bu düşünceler, Cumhuriyet’in ilk yıllarında kadınlara ekonomik-siyasal kimi hakların tanınmasıyla önemini yitirdi. 1970’lerden başlayarak Batı’daki gelişmelere bağlı olarak yeniden canlandı. 1983’te “Kadın Çevresi” adlı feminist bir grup biçimlendi.” (Büyük Ansiklopedi, 1991)

Yazarların, genellikle karakterlerini zihinlerinde en ince detayına kadar tasarladıktan sonra yazıya döktükleri varsayılır. Fakat Yazsonu’nun yazar karakteri, belli belirsiz bir imge olarak zihnine düşen kadın karakterin özelliklerini, yazma sürecinde yavaş yavaş berraklaştırabilir: “Otobüsten bir kadın indi. Yaşı belirsiz. İnce. Kadınlığı çarpıcı değil; erkeksi de değil. (Gözlerimde her şey artık iyice somut, diyorum. Yine de pek emin değilim.)” (s. 31, Vurgu bana ait). Romanın ilerleyen safhalarında, “kadın”ın daha da somutlaştığı, bir isim (Nevin) ve belirgin bir kişilik kazandığı görülecektir. (Bolat, 2018)

Bu ön araştırma sayesinde asıl araştırma alanımız olan Adalet Ağaoğlu’nun romanlarını, doğrudan feminist bakış açısıyla inceleyemsek de kadına bakışımızı biraz daha zenginleştirecek bilgilere ulaşılmış oluruz. Böylece giderek bilinçlenen, Cumhuriyet’in ilanı ve sonrasına denk düşen kuşaklardaki kadınların tarım işçiliğinden başlayan serüvenine daha geniş bir pencereden bakma şansına ulaşırız. Tarım işçiliğinden kentlere göç etme yoluyla eğitim alanlarına doğru kayan kadınların şehirde, çalışan ve ekonomik kazanç elde eden kadınlara dönüştüklerini görürüz. Bu kadınların -özellikle eğitim olanağı da bulduysa- sosyal, siyasal, cinsel, sınıfsal ve bireysel sorunlarla yüzleşmek konusunda daha cesaretli olduklarını görürüz. Farklı eğitim düzeyindeki kadınların bu sorunlara tepkisinin ve uygulamasının farklı olması da doğaldır.

Adalet Ağaoğlu (1929-2020)

Adalet Ağaoğlu, 23 Ekim 1929’da Ankara’nın Nallıhan ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası ticaretle uğraşan Mustafa Sümer, annesi Emine İsmet Hanım’dır. Ailenin dört çocuğunun (Cazip, Adalet, Ayhan, tiyatro sanatçısı Güner Sümer) ikincisi olan Adalet Ağaoğlu, ilköğrenimini ve ortaöğrenimini tamamladıktan sonra Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü’ne girerek 1951 yılında mezun olmuştur.

Ankara Radyosu’nda göreve başlamış, 1955 yılında Halim Ağaoğlu ile evlenip Ankara Radyosu’ndan bir süreliğine ayrılarak eşiyle Amerika Birleşik Devletleri’ne

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri

Hülya YAMEN

gitmiştir. 1959'da dönünce Ankara Radyosu Kültür Yayınları Şubesi'nin başına getirilmiş; bir süre sonra bu görevinden ayrılarak Ankara'nın ilk özel tiyatrosu Meydan Sahnesi'nin kurucuları arasında yer almıştır. 1961'de UNESCO'ya bağlı ITI Türkiye Milli Merkezi üyeliğine seçilmiştir.

1970 yılında tümüyle yazınsal çalışmalara yönelmiş, 1974'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kurucuları arasında yer almıştır.

“Bu yüzyılın önde gelen Türk kadın yazarlarından Adalet Ağaoğlu (1929-2020) kurgusal ve kurgu-dışı eserleri ile milenyum sonrası çağa da tanıklık etmiş, dahası hem kendi nesli hem de sonraki nesiller için bir önceki yüzyılı tanıtmaya, hatırlatmaya ve yeniden yazma görevi üstlenmiştir. (Uğurlu, 2003; Eronat, 2004; Topaloğlu, 2005; Cuşa, 2017).” “Özellikle ilk iki romanda, iç monolog ve bilinç akışı gibi modernist teknikler kullanılırken son roman üstkurgusal özelliği ile postmodernist bir yaklaşımı barındırmaktadır. Roman teknikleri açısından oldukça zengin olan bu üçlemenin “Edebiyatın toplumsal işlevi nedir?” sorusu bağlamındaki önemi, edebiyatın tarih ve hafıza ile geçişli olan özelliği üzerine kuruludur. Postmodern edebiyatın bilinçli ve politik bir tercih olarak yeniden tarih yazımı üzerine yoğunlaşması, unutulmuş ya da sistematik olarak unutturulan bireysel ve ortak (kolektif) tarihin hafıza teorileri üzerinden yeniden tartışılmasına dayanır.” (Arıkan, Aytan, 2021)

Edebî Yaşamı ve Eserleri

Edebiyata ilgisi çocuk yaşlarda başladı. İyi bir roman okuru olan annesi onu bu yönden etkiledi. Ama asıl etkileyici olan ise *Yedi Gün, Resimli Ay* dergilerini okuyan dedesi Fuat Önder'dir. Basılı kitabı, dergiyi ilk onun elinde görür: “...ben o kitapları, annemin demir, evet demir karyolası üstüne yayıp da, ya yakalanırsam, diye diye, yürek gümbürtüleri içinde okudum ben onları... Belki de heceledim demem daha doğru.” der, Göç Temizliği adlı anı-romanında. Şiirler yazdı. Şiirleri “Kaynak” (‘Gölgeler’ yayımlanan ilk şiiri; Ekim 1948) ve başka edebiyat dergilerinde yayımlandı. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yeni Öğrenci Derneği'nin Şiir Yarışması'nda ödül kazandı(1949). İlk roman denemesi ise lise yıllarında kaleme aldı: *Gönül Acısı*. Liseyi bitirdiği yıl, *Ulus* gazetesinde tiyatro eleştirileri yazmaya başladı. Oyun yazarlığını izleyen yıllarda, romana yöneldi. İlk romanı *Ölmeye Yatmak*'ı yazmaya başladı(1969). Romanın yayımlanması üzerine (1973) ilgi gördü. Ağırlıklı olarak roman ve öyküye yöneldi. Yüksek Gerilim kitabıyla 1975 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı. Bir Düşün Gecesi ile de 1979 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü, 1980 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı aldı. 9 Ocak 1981'de Fikrimin İnce Gülü romanı nedeniyle İstanbul 3. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandı. Kitap toplatıldı. TÜYAP Onur yazarı seçildi (1994), Mülkiyeliler Birliği Rüştü Koray Ödülü'nü aldı. Aynı yıl Kadınca dergisinde En Başarılı Kadınlar Ödülü verildi. 1995'te edebiyat alanında Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'nü aldı. 1996'da Romantik Bir Viyana Yazı ile Aydın Doğan Vakfı Roman Ödülü'nü aldı. NTV'de yılın yazarı seçildi(1997). Mimoza dergisinde 75 Yılda 75 Başarılı Kadın Ödülü verildi (1998). Aynı yılın Eylül'ünde Anadolu Üniversitesi tarafından Fahrî Doktora Unvanı verilen Ağaoğlu, 11 Aralık'ta da ABD'ye Ohio University The Honorary Degree Doctor Of Humane Letters (Fahrî Doktora Unvanı) törenine davet edildi, burada yapıtları üzerine sempozyum

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

düzenlendi. Bir Düşün Gecesi, Slovakça(1985) ve Bulgarcaya (1989); Üç Beş Kişi İngilizceye(1997) çevrildi. Öyküleri birçok yabancı antolojide yer aldı. Belli başlı eserleri:

a) Romanları

Ölmeye Yatmak (Dar Zamanlar I) (1973)
Fikrimin İnce Gülü (1976)
Bir Düşün Gecesi (Dar Zamanlar II) (1979)
Yazsonu (1980)
Üç Beş Kişi (1984)
Göç Temizliği (Anı-roman) (1985)
Hayır... (Dar Zamanlar III) (1987)
Ruh Üşümesi (1991)
Romantik Bir Viyana Yazı (1993)

b) Öyküleri

Yüksek Gerilim (1974)
Sessizliğin İlk Sesi (1978)
Hadi Gidelim (1982)
Şiir ve Sinek (1992) (Yüksek Gerilim, Hadi Gidelim ve Sessizliğin İlk Sesi kitaplarından oluşan seçki)
Hayatı Savunma Biçimleri (1997)

c) Rüya Anlatısı

Gece Hayatım (1992)

ç) Oyunları

Evcilik Oyunu (1964)
Tombala (1967)
Çatıdaki Çatlak (1969)
Sınırlarda (1969)
Üç Oyun (Bir Kahramanına Ölümü, Çıkış, Kozalar) (1973)
Kendini Yazan Şarkı (1977)
Çok Uzak Fazla Yakın (1991)
Duvar Öyküsü (1992)

d) Denemeleri

Güner Sümer Toplu Eserleri (1983)
Geçerken (1986)
Karşılaşmalar (1993)
Adalet Ağaoğlu Seçmeler (1993)
Başka Karşılaşmalar (1996)

e) Mektuplaşmalar

Mehmet Baydur –Adalet Ağaoğlu (2005)

f) Günlük

Damla Damla Günler (2005)

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

Adalet Ağaoğlu Romanlarında Kadın Sorunları

Araştırmamıza konu olan romanlardaki kadınlar, yazarımız tarafından farklılıkları göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Adalet Ağaoğlu, özellikle aynı sorunla karşılaşan eğitim düzeyi, ekonomik durumu, sosyal sınıfı farklı olan kadınların hangi değişik tepkileri verdiğini gözlemlememizi sağlamaya çalışmıştır. Çalışmamızın devamında bu türden farklı tepki ve yansımaların örnekleri bulunmaktadır.

Semih Gümüş, yazarımızın konuyu ele alırken kullandığı özgün üslubunu şu sözlerle anlatmıştır: “Romanlarının şu yanı da az bulunur: Çağımızın somut gerçekliğini yansıtarak ya da olup bitenlere tanıklık ederek değil de; uzun bir zaman dilimi içinde, çağımızın iç dünyasını anlatmak. Bunu önemli bir özgünlük olarak almak gerekir elbette.” (Gümüş, 2020).

A) Toplumsal Sorunlar

“Toplumsal Sorunlar” başlığı altında gruplandığımız her sorun, aslında diğer sorunlarla ilintilidir. Fakat gruplandırmayı kolaylaştırmak için sorunların ağırlıklı yönlerini grup başlığı olarak seçtik. Örneğin, toplumsal sorunlar başlığı altında incelediğimiz “erkeğin kadın cinselliğine bakışı” hem cinsel hem eğitim hem de bireysel içerikli bir sorundur, buna rağmen ağırlıklı noktası, erkek toplumunun kadın cinselliğine genel bakışını vermesidir. Bu yüzden “toplumsal sorunlar” başlığı altında incelemiştir.

Görevi kötüye kullanma ve çıkar sağlama, toplumsal sorunlar birisidir. Görevini kötüye kullanan gümrük memuru Nuran Hanım, erkek meslektaşlarından pek farklı davranmaz. Kendisine “anmalık” adı altında verilen küçük rüşvetleri reddetmez. Hatta bunları aldığı için tepki gösteren Vedat’ı acemi olarak değerlendirir. Sınırdan kaçırılan malları ya da hayali ihracat oyunlarını algılamayan Vedat’ı suçlar. Sistemin içinde bir çark olmayı başardığını (!) düşünür. Toplumun her tabakasına yerleşen meslekî yozlaşma Nuran’ı da içine alır.

Üretim özgürlüğünün kısıtlanması, kadının sıkça karşılaştığı sorunlardandır. Eğitimli ya da eğitimsiz fark olmaksızın pek çok kadın bu sınırlamadan nasibini alır. Örneğin, Üç Beş Kişi romanının iki kadını, Kısmet ve Deniz bu sorunla karşılaşır. Kısmet, kız meslek lisesine iyi bir ev kadını olsun, diye gönderilir, meslek sahibi olsun diye değil. Deniz ise Akademi’nin desen bölümünü bitirir ama evde oturan ve çene çalan kadınlardan olmamak için uğraşmak zorunda kalır.

Doğululuk- Batılılık da romanlardaki kadınların sorunlarından biridir. “Alain sıkı sıkıya onun elini tuttu. Ama akı Aysel’de değil. Sartre’ın sözlerini iyice kafasına çakmak, bir sözünü atlamamak için böyle yapıyor. Arada bir battaniyenin içinde sığıyor: ‘Anladın mı? Anladın mı?’ diyor. Bir futbol maçı seyrederek gibi bütün benliğiyle konferansa katılıyor. Sartre’ı, Sartre-Camus çarpışmasını yaşıyor sanki. Bu maçın bir beki oluyor. Bu katılma Aysel’e de yeni bir şeyler katıyor. Şey’lere bir anlam yüklüyor. Aysel, bir erkekle hem el ele oturabileceğini, hem de bunun unutulabileceğini öğreniyor.” (Ağaoğlu, 1992).

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

“Öptü sonra Aysel’i. Elbette öpebilirdi. Mademki bir parka gelinmişti birlikte. Birlikte birer bardak da bira içilmişti az önce... Öpüşülebilinirdi. Durum bunu gerektiriyor. Yine de, yine de ne eksikti o akşam? Öldürücü bir şey eksikti. Tamamlanamayacak bir şey. Bir türlü bütünlenemeyecek. O şey’e özlenen anlamlar yüklenemeyecek... Yer yerinden oynasa Aydın yanındakinin sadece bir kadın olduğunu unutamayacak. Yanındakinin insanlar içinde bir insan olduğunu düşünemeyecek...” Ağaoğlu, A. (1992).

Ölmeye Yatmak’ta Paris’te eğitim gören Aysel, erkeğimizin hiç Batılı olamayacağını, ne kadar eğitilmiş olsa da bizim erkeğimizin bir kadına yalnızca kadın olarak baktığını anlar.

Erkeğin kadın cinselliğine bakışı da benzer özellikler gösterir. Eğitimsiz erkeklerin kadın cinselliğine bakışıyla, üniversitede öğretim görevlisi olan bazı erkeklerin cinsellik anlayışlarında da benzerlikler vardır.

Fikrimin İnce Güllü’nün Bayram’ı kadınlara cinsel obje olarak bakar: “İri kıçıyla canım telli döşemeli koltuğu çökertip kuruldu pis. Kılıfı da geçirtmemiştik daha. Geçirtseydik yine hadi neyse. Lâfi döndürüp dolandırıp benim erkek olmadığuma dayadı kancık. İyi. Madem öyle, emri hak, dedim ben de. Çektim arabayı suyun kıyasına.

Balkız’ı bir küşat edelim madem... Ortalık da kararmış... Yer misin yemez misin? İşte ispatı ortada. Dört kez yaptım. Canını çıkardım. Eh hadi bakalım, yarın sabaha alırım seni. Götürürüm kendimle. Söz. Yol parası ne bedavaya gelir deyip deyip bastırıyorum.” (Ağaoğlu, 1994).

“Düpedüz İstanbul bağının üzümü bu. Bak, hele şu gözlere. Fıldır fıldır. Çakır ela. Çakır ela ne kelime? Çavuş üzümü bunlar. Yemeli bunları Bayram. Dibine dek somurmalı, yutmalı.” (Ağaoğlu, 1994).

“Azizim haspanın başından aşağı gül yaprakları yağdırtmışım, bi de şu ampanya dedikleri-haha hah!- köpüklüden patlattırılmışım, yeter ki karı bize he desin, hem zaten demeyip ne yapacak lan?

Gül memeler, diye toplumun aynasından yankılandırmakta karabıyık şarkıcı. Dinleyin halkın bağrından! Sol yanımda yare var, sağ yanımdan sar beni. Sar beni, sar beni, diye yeri göğü inletmektedir ses yükselticiler. Sar beni, demekte altındış de, karı gibi karıysan, sar beni de görelim! (...) Hadi, sar beni, sar beni, o sinemaları çektikleri yerlere bile götüreceğim kız seni anam avradım olsun, gideriz ya, ne olacak atla deve mi yani, atlas yataklarda yatar, havuzlarına yan gelip şişeler dahi patlattırırız, gel işte, şimdi (...) Ama karının orasına patlattırıldığı şampanya şişesinin kırık ağzını sokuvermiş”. (Ağaoğlu, 1994). “İşte bak, üstündeyim, diyordu mimarlık profesörü, kırçıl kıvrıcık sakalıyla gülerken. Hem de öğrenciliğinden beri, üstelik şurani da hiç ikinci sınıf görmüyorum, birinci sınıf görüyorum, diyordu karısının küçük poposuna şıp şıp vurarak. Sonra da memelerini keyifle dişleyerek: Bu mallar birinci sınıf mal! demişti .” (Ağaoğlu, 1994).

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri

Hülya YAMEN

Eğitilmiş ya da eğitimsiz hemen hemen bütün kadınların kaderi gibidir **cinsel obje olarak görülmek**. Kadın özgürce davranamaz. Ne istediğini bilen kadın hep kuşkulu gözlerle ya da korkuyla izlenir: “ Hatice’yi kaçıran, Hatice’nin kendisine kaçtığı Kadir’le de tanıştım.(...) Gözleri hep odanın tahta döşemelerindeydi. Kentli bir kadına dosdoğru bakmanın yakışık almayacağını düşünen, aklında hep bu, hep bu olduğunu eleveren bir Kadir.” (Ağaoğlu, 1995).

Akdeniz’deki yazlığında yalnız kalan Nevin’e, bekçi Kadir, korkuyla karışık bir saygıyla bakar.

Üç Beş Kişi’de Murat, ablası Kısmet’in İstanbul’a gelmek istemesini anlayamaz. Çünkü ablası evlidir, yalnız başına yola çıkması mümkün değildir.

“ ‘Geliyorum’ diyor Kısmet. Telgraf çekiyor. Üstelik de gece trenine biniyor. Ne olmuş olabilir? Belki de kocasıyla kavga etti. Artık her şeyi açığa vurdu belki. Kendini açığa vurdu. Evini bıraktı, kaçıyor. Olamaz ki. Kısmet bunu yapamaz. Kaçacaksa, ancak üst kata, annemiz Türkân Kaymazlı’nın yanına kaçarsın. Ertesi gün de herkes elbirliği eder, Orhan’la aralarını yapıverirler ve yaşam eskisi gibi sürüp gider.” (Ağaoğlu, 1995).

Eğitilmiş erkekler ise kadınların tek başlarına yemeğe çıkmalarını, gece geç saatte dışarı çıkabilmelerini cesaretlerine ya da yaşlılıklarına bağlarlar. “Adam, bakıyor: Bir kadın. Eli yüzü düzgünce: Okumuş yazmış halli. Bakıyor. Yaşı belirsiz. Ancak, dışarıda tek başına yemek yiyebilecek kadar yaşlı, cesur ve özgür.” (Ağaoğlu, 1994).

Eğitilmiş kadınlar bazen eğitilmiş erkeklerden hiç de beklemedikleri karşılıklar görürler. Yazarımız da karşılaştığı bu tür olayları Göç Temizliği’nde şöyle aktarır: “Tüylerim diken diken. Tanrım, beni asıl bu akıl hocaları, bu ‘abi’ler çileden çıkarıyor. Üç yıldır aynı hikâyeye. Herkese, çenelerini yoracak bir konu çıktı. Ne kadar vesveseli bir adam! Kendine, bir ‘kadın yazara’ sahip çıkmak gibi görevler yüklemiş. Okurun sahip çıkışından çok farklı bu. ‘Abin olarak...’ diyor. Ben de, merak etme, aramızda özel bir ilişkinin olduğunu sanmıyorum zaten, kendini korumana gerek yok, üstüne atlamam, demek istiyorum.” (Ağaoğlu, 1985).

Erkeklerin tavrı her zaman koruyucu değildir:“(…) İlk oyunumuz oynandıktan sonra, andığım türden değiniler salt ‘genç erkek yazarlarımızın’ kaleminden çıkabilmişti. Doğrusu onları, kullandıkları dil bir yana, tepkilerinden ötürü anlayabiliyordum. MİM imzalı bir yazı daha anımsıyorum. “Allah nazardan saklasın, Adalet Hanımla Sevim Hanımın şansları kimde olsa, “Bir Piyas Yazalım” gibi oyunlar değil, daha da “Hamlet’ler yaratır ve sahneye koydurmasını da bilir.” diye başlıyor, Metin Eloğlu’nun “A şıfıntı cakan kime?” diye biten şiirini de bize yakıştırarak sürüyordu. Fakat, bütün bu erkek çocuk hırçınlıklarının bu erkek çocuk dili, bu yeniyetme ağız, kendini, gerçeği bir başka yüzüyle şu satırlarda apaçık gösteriyordu.” Piyas çok tutmuş. Çok beğenilmiş. Muzip arkadaşlarımız var. Onlara göre, seyirci meraklıdır. Yazarlar kadın olunca, görmek ihtiyacı çoğalmıştır.” “Mavi Dergisi”nde, Osman Daloğlu imzalı bir yazıda ise, bizim hayatı pencereden seyrettiğimiz, sokağa çıkıp mahalle çocuklarıyla hiç oynamamış bulunduğumuz, oyunumuzun yüzeyselliğinin buradan geldiğine değinen bölüm de aklımda kalmış.” (Ağaoğlu, 1985).

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

Adalet Ağaoğlu ve arkadaşı, kendi çağdaşı erkek yazarlardan böylesi sert tepkiler alır. Eleştirildikleri yan oyunun tekniği ya da içeriği değildir, kadın gözüyle, sınırlı bakmakla suçlanırlar.

B) Bireysel Sorunlar

Güvensizlik, kadınların sıkça yaşadıkları durumlardan biridir. Özellikle eğitilmiş kadınlar, güven konusunda kendilerini sorgularlar. Ayşen, *Bir Düğün Gecesi*'nde kendini şöyle sorgular: “ Ürkeğim. Hep ürkek. Onların bu tür tutumları karşısında bunca ürküp bezmesem, her yerde, her fırsatta ne gözüpek bir devrimci olduğumu kanıtlamaya çabalamazdım. Herkeslerden önce ben bağırılmazdım...” (Ağaoğlu, 1994). Profesör Aysel de kendini sorgulayanlardandır: “Hiçbir zaman gerçek bir başkaldırım olmadı. Hep özgürlüğün kıyılarında dolanıp durdum.” (Ağaoğlu, 1988)

“Bilinçliyiz. Ama işte, ne yazık ki fazla bilinçli değiliz. Yarı bilinçliyiz. Bildiklerimizden, bilmediklerimizden bile uzaklaşarak, onlardan kaçacak kadar. İşte ancak o kadar. Onları açacak kadar değil. (...) Yarı bilincimiz, ne başımızı tam dik tutmaya yetiyor, ne tam indirmeye. Seziyorum: Neden sorumluyuz, neden değiliz; bilmiyoruz. Bilmeye hevesli de değiliz. Bilirsek, ödeyeceğimizi de bilmemiz gerekecek. Kaçıyor, bundan da utaniyoruz.” (Ağaoğlu, 1995) *Yazsonu*'nda Nevin'in, eğitilmiş kadın olarak kendini sorgulayışını böyle görürüz. Cesareti ancak bir yere kadardır. İş kendini değiştirmeye ya da toplum karşısında farklı ve tehlikeli bir yere kaymaya gelince, güven yetersizliği ortaya çıkar.

İletişimsizlik ise romanlarda daha büyük sorunlara neden olan bir sorundur. Üç Beş Kişi'de Kısmet, kendi isteklerini anlatamadığı için hayatı boyunca kendine dayatılanı yaşamak zorunda kalır. *Bir Düğün Gecesi*'nde Nuriye Hanım, çocuklarıyla iletişimsizdir ve iki kardeşin birbirine neden düşman olduklarını anlamaz. Ülkesinden uzakta olan Filistinli Layana da eşiyile iletişimsizdir. “(...) Sen anlamıyorsun Karl. Bir Arap kızının sürgünü sessizlik ve sevgisizlikle baş edemeyeceğini... Sana anlatamadım. Seni bezdirdim sadece. Özgürlüğünü aldım, seni buralarda yeterli bulunandan fazla sevdim. Öyle sevdim ki, çocuklarımızı verdim beni bırakıp gittin.” (Ağaoğlu, 1988) Layana, eşine yazdığı mektuptan sonra intihar eder.

İntihar, Hayır...'da karşımıza somut olarak Layana ile çıkar. Soyut olarak tanımlayabileceğimiz bir intihar biçimi, Aysel tarafından uygulanır. Aysel, alışılmış olana sırt çevirir. Sislerin içinde bir kayığa biner ve Yenins'le (yeni insanla) bir yolculuğa çıkar.

“*Ölmeye Yatmak* romanında, Cumhuriyet'in ilk çocuklarından olan Aysel'in çocukluğundan yetişkinliğine iç dünyasını ve intihar girişimini okuruz. *Bir Düğün Gecesi*'nde, Aysel'den sıkça söz edilse de romanın ana kişilerinden biri değildir. Burada Aysel'in eşi Ömer, yeğeni Ayşen, kız kardeşi Tezel gibi yakın çevresinden söz edilir. Serinin son romanı *Hayır*'da, hikâye tekrar Aysel etrafında dönmeye başlar. İlk iki kitapta çözümlenmemiş birçok olay, bu kitapta sonuçlanır. Orta yaşlardan yaşlılığa doğru geçen zaman diliminde üniversitede profesör olan Aysel'in, “*Aydın İntiharları ve Geleceğin Başkaldırısı*” isimli araştırmasındaki

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

kesitleri Aysel'in, daha da önemlisi Adalet Ağaoğlu'nun, gerçek yaşama karşı geliş ve geleceğin başkaları tarafından tasarlanmasına itirazı şeklinde yorumlamak doğru bir bakış açısı olacaktır." (Üstüntaş, 2023)

Sınıf atlama çabası, aslında kadının saygınlık arayışıdır. Fikrimin İnce Gülü'nün Kezban'ı ve Ayfer'i, ekonomik rahatlıktan çok sosyal konumlarının yükselmesini isterler. Bu iki kadının eğitimi ilkokulla sınırlıdır. " Çok ezildiğini, çok küçüktendiğini sezen Kezban, çabuk çabuk konuşur olmuştu.(...) 'Önceki günden bu yana konfeksiyona dikişçi aldılar beni. Hizmetçilik etmiycem artık...' yüzünde şöyle bir serinlik. Üst dudağı hafif yukarı kalkık ağzında pekişip kalmaya hazır bir kendine güven. Acındırmayı da aşağılayıveren bir bakış çakır gözlerinde." (Ağaoğlu, 1994)

"Bayram, Ayfer'i nikâhlayıp Almanya'ya götürmüş meselâ. Orda giydirmiş, kuşatmış. Ayfer, büyük mağazaların birinden çıkıyor, ötekine giriyor. Saçlarını boyatıyor. Ayfer, tırnaklarını yaptırıyor. Ayfer, otomobil kullanıyor. İşte Ayfer, yine büyük mağazaların birinde. (...)" (Ağaoğlu, 1994)

Buna benzer bir konum değiştirme çabasına Bir Düğün Gecesi'nin gelini Ayşen de girer. Fakat onun geçmek istediği taraf paranın bulunduğu taraf değildir. Ayşen, zengin ve züppe olarak değerlendirilmekten kurtulmak, arkadaşlarının saygısını kazanmak ister. Sınıf atlama çabasında olan diğer kadınların aksine Ayşen, eğitilidir.

Cumhuriyet dönemi kadınlarının en büyük sorunlarından biri de **görevdir**. Fakat bu genellikle eğitilmiş kadınların üstlendiği bir sorumluluktur. Her kadın bunu üstlenemez, bu yüzden görev bilinci, eğitilmiş kadının bireysel sorunudur. Görev kavramını Aysel Dereli açıklar: " 'Yeni bir kuşak doğuyor!' Bizim çocukluğumuz için böyle denirdi. Böyle doğumun ayrı bir sorumluluğu vardır. 'Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen...' İlk görev. Nedir bu ilk görev? Size verilen, sizin de gücünüzü ölçmeden yüklediğiniz bir sorumluluk.(...) İnsan krapon kâğıdından kanatlar takınca kelebek olduğuna inanır. Koyun postunda koyun, kurt postunda kurt... Ülkü de giydirilebilir üstünüze ve Etlik tepeleri dağ görünür gözünüze." (Ağaoğlu, 1992)

Görevden kurtulmak istese de aydın kadının kaçma şansı yoktur. O, kadından çok bir görev insanıdır. "Bütün o pedikürler, manikürler, geceleri yüzümü iyi bir kremlerle silişim, sabahları yüzüme hafif bir nemlendirici sürüşüm, kollarımın altına, orama burama talk pudraları serpişim, o sabaha değin sanki hep kadınlığımdan kopuk; sağlık, rahatlık için yapılmış birer görevdi. Acaba hiç kendim olmuş muydum? Hiç kendimiz olduk mu? Görevlerin birlikte götürülmediği bir yerim oldu mu hiç? Engin'le doldurduğum son on saat görevsiz miydi acaba? (...)"(Ağaoğlu, 1992)

C) Eğitim Sorunları

Kadınlar **eğitim hakkını elde edebilmek** için aileleriyle, ekonomik sıkıntılarla ve çevreyle mücadele etmek zorundadırlar. En başta yazarımızın kendisi bu sorunla baş etmek zorunda kalmıştır: "Babam, beni ilkokula Devlet zoruyla göndermişti. İlkokul bitince, yasalar önünde suçlu olmaktan nihayet kurtulmuştu. Artık, kendi kızı üstünde kendi karar verebilir: Tamam işte, evde otur, kanaviçe... Annene yardım..."

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

Çok kesin görünüyordu. Okumak istiyorum! Ama ben hep içine doğru haykıran biriydim galiba. Dışa doğru konuşabilmem yılları aldı, o da ancak yazıyla. Şimdi ise bazen gereksiz yere haykırdığım bile oluyor.

Kendimi Nallıhan'daki evde, bir odaya kapatmışım. Üç gün, kitlediğim kapıyı açmadım. Açlık grevi.” (Ağaoğlu, 1985) Annesinin yardımı ve desteği olmasaydı belki bugün bu tezin hazırlanışının esas nedeni, Adalet Ağaoğlu romanları olmayacaktı.

“Dar Zamanlar” üçlemesinin başkişisi Aysel, Üç Beş Kişi'nin Kardelen'i okuma konusunda en dirençli roman kadınlarıdır: “Babasının aklına getirmemek gerek; ne büyüdüğünü, ne de hâlâ okumakta olduğunu. Bir bardak su istedi mi, hemen fırlayıp vermeli. Ders çalışıyorum falan dememeli.” (Ağaoğlu, 1992): “Sizin hiçbir şeyden haberiniz yok ama size söylemesi kolay geliyor. Okumak için neler çektim. Daha fazlası elimden gelmez. Bir eğri halim görülse, okulundan olurum sonra.” (Ağaoğlu, 1992). Aynı Aysel'i okuyabilmek için bir erkekle kendi dedikodusunu çıkardıktan sonra dayak yerken görürüz. Hesabına göre adı çıktığı için evlenemeyecek ve babası da bunu kimse almaz artık, deyip okutacaktır. Öyle de olur. Genç kızların okuma çabalarını, özellikle komşu kadınlar, hatta yengeler eleştirir: “Kardelen, bir yandan da okumaya çalışıyordu. ‘Hiç haddini bilmiyor canım! Kısmet’e özeniyor garip...’ annem Kardelen için böyle derdi.” (Ağaoğlu, 1995). Zengin bir ailenin maddi olanaklarını kullanan ama kendi kızını okutmayan Türkân Kaymazlı, Kardelen'in okuma çabalarını böyle küçümser.

Tüm zorlukları aşmak ve eğitimlerini tamamlamak, kadınlarımızın toplum içinde saygın bir yere gelmelerinin garantisi değildir üstelik. Ünlü bir yazar olmanız, okuyup yazmanız, bazı eğitimsiz kişilerce tehlikeli bulunabilir: “Geçende Halim'in sökülen pantolonunu sokak içindeki pantoloncuya götürdüm. Azmi, pantolonu diyor, ben bir köşede oturmuş bekliyorum. Orada zayıf, sessiz, iyi yüzlü bir adam da var. Besbelli Azmi Usta'nın hemşerisi. Dili çalıyor. Bir yandan da ordan buradan konuşuyorduk. İyi yüzlü adam, Azmi Usta'ya takılmalarıma bakıp, ‘Siz ne iş yaparsınız?’ diye sordu. Çoğumuz hâlâ ‘Yazarım,’ demeye çekiniriz. Toplumun genelinde bunun hiçbir anlama gelmeyeceğini, en fazla, yazarlıktan gazeteciliğin anlaşılacağını biliriz. Ben duraladım. Azmi, benim yerime yanıtladı: ‘Yazardır, o. Kitap yazar. Durmadan da okur.’ İyi yüzlü adam şöyle bir toparlandı, yüzüme acır gibi baktı, sonra dedi ki: ‘Yazık beee! Bunlar iyi şeyler değil. Okumak, yazmak kafaya iyi gelmez, hastalanırsın, şuran bozulur.’ Bir parmağını kafasının üstünde şöyle ‘terelelli’ der gibi çevirdi. Ben çıkarken ardımdan hâlâ acıyarak bakıyordu.” (Ağaoğlu, 1985).

Ç) Ekonomik Sorunlar

Romanda eğitilmiş kadınların-Kardelen dışında- ekonomik sorunlarla uğraştığı pek görülmez. Kardelen, Üç Beş Kişi'de zorlu geçen ilk gençlik ve gençlik çağlarından sonra, çok olmasa da kendi parasını kazanır hatta bir fabrikada sorumlu sekreterlik yapmaya başlar. Ekonomik olarak rahatlar. Yine Üç Beş Kişi romanında gördüğümüz Rifatzâde'ler ise kendi savurganlıklarının sonucu olarak ekonomik sorun yaşarlar. Zaten eğitimle kolejlî olama hevesi dışında da ilgilenmemişlerdir.

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

Üreten ve para kazanan kadınların dışında kalanlar, genellikle kırsal alanda yaşamak zorunda olan kadınlardır. Ölmeye Yatmak'ta gördüğümüz Engin'in annesi de bu tür kadınlardandır. Sorumsuz kocasından umudunu kesen bu kadın tek ineğiyle çocuklarına bakar.

Bazıları ise geçimini sağlamakta zorluk çekerler. Parasızlık bazılarının yaşamına mâl olur. "Ali'nin küçük kız kardeşi, herhalde yeterince makul olamayıp Tradgom kauçuğu giyemeden zatürreeden ölüyor." (Ağaoğlu, 1992).

Ekonomik anlamda ailelerine ve eşlerine bağımlı olduklarından onlara güvenmek zorundadırlar. Yazsonu'nda Hatice, kaçarak evlendiği kocası Kadir'e güvenemez, çünkü okuma yazması yoktur. Okumuş başka bir kadından yardım ister. Eşine olan güvensizliği başka bir kadından yardım alarak aşmaya çalışır: "Şuna bir baksan? Kadir, tarlayı, evi senin üstüne yaptım, diyor ya, bakalım doğru mu? Gülmek istiyorum ama Hatice çok ciddi. Onun konuya bu çok ciddi ilgisinden birazı da bana geçti: 'Kocanız sizi kandırarak değil ya Hatice hanım?' Der demez de kendimi de kendimi gülünç buldum, sabırsızlandım. Ama Hatice'nin umurunda bile değil. Başını çokbilmişlikle iki yana sallayıp duruyor: 'Erkek denen koca milletinin ne yapacağı nerden belli olur? Ne malûm, ilk karının üstüne bana göz koyduğu gibi, benim üstüme de başka bir karıya göz koymayacağı, değil mi ya?' (Ağaoğlu, 1995).

D) Cinsel Sorunlar

Hemen her yaşta kadının en sık karşılaştığı cinsel sorun, **cinsel istismar ve cinsel tacizdir**. Cinsel içerikli saldırılar, eğitilmiş eğitimsiz, büyük küçük farkı gözetmeksizin kadınlara yönelir. Ölmeye Yatmak'ta çocuk yaşta Sevil, keman hocasının okşalarına maruz kalır. Sevil çocuk yaşta olduğundan neler yaşadığını pek anlamaz, ilgi gördüğünü, sevildiğini sanır.

Yetişkin ve eğitilmiş kadınlar da cinsel tacize uğrarlar. Hatta tacizler eğitilmiş erkekler tarafından yapılır. Üniversitede sekreter olarak çalışan Tülin Hanım, dekanın tacizine uğrar: " 'O puştlar...' demişti ıslık gibi bir sesle, Sanki eski Dekan da neydi? O da puştun tekiydi. Bana her fırsatta iğrenç teklifler... Mecbursun'a getirmeye çalışmalar..." (Ağaoğlu, 1988).

Bu tacizler, tecavüze ve tecavülden sonra öldürmeye kadar gider. "Nuran'ı sonra ıssız bir kumsalda buldular. Her yanı morarmış bir ceset. Berber aynasının önünden kalkıp, aysız bir gecede, Nuran'ı ahır bozması sinema perdesinde gördüğü etli dudaklar sanan üç Süleyman, üç Mustafa ya da üç Ramazan ardından..." (Ağaoğlu, 1995)

Politik görüşlerinden dolayı gözaltına alınan ya da tutuklanan kadınlar da cinsel tacize veya tecavüze uğrarlar. Üç Beş Kişi'de Kardelen, bu kadınların yalnızca biridir: "Tekmelerle sopalarla ayrılmış iki bacak arasına sokulan... Kardelen silkiniyor. Hoş bir gevşemeyle korkunç bir kasılma arasındaki kâbusu yırtıyor. Gelinliğin yaka baskısını çabuk çabuk bitiriyor. Bu gece, kaçınıcı kez, zorla ayrılmış bacakların arasını bir savunu gibi, gelinliğini şöyle yukarı kaldırıp gururla bakıyor: Güzel oluyor. Tepeden tırnağa kendi elimden çıkma." (Ağaoğlu, 1995).

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

Tutukluken tecavüze uğrayan kadınlar bundan sonra en çok kocalarıyla anlaşamamanın, onların kendilerini anlatamamanın acısını çeker. “Genç kadın tam da, yedi yıl içinde o güne kadar sadece bir yıl birlikte olabildikleri kocasını sevindirmeye, kendisi de sevinmeye istekliken yine haykırmıştı: Şunu susturamaz mısın lütfen! Susun! Sertlikten hoşlanmıyorum! İçinde inilti, ilençler, gözdağı vermeler, tek yanlı istekler, zorbalıklar barındıran cinsellik diktatörlüğü benim yurdum olmaktan çok uzak! Ama koca geri çekemiyormuş kendini. O zaman kadın daha yüklü haykırmış: Bekle! Beklesene!” (Ağaoğlu, 1994).

Bu sorun yalnızca kocalık haklarının ellerinden alındığını düşünen eşleri değil, tutuklanan insanların genç yaşta anne ve babalarını da etkiler; anne babalar kendi cinselliklerinden utanırlar, kendilerine cinselliği yaşama hakkı tanımazlar. “Onların takımından bir kızın memelerinde sigara söndürmüşler. Lütfen memelerimi bırak. Ah kusura bakma, belki bu gece düşünmemek daha doğru, ne olsa yıldönümümüz, fakat elimde değil.

Tam altı yıldır yatağın bir köşesinde sen, bir köşesinde ben. Sırt sırta. Genciz daha, daha benimki canlı... Ne yaparsın, hayat.” (Ağaoğlu, 1994).

Kadınlar, **cinsel özgürlüğünü kullanma** konusunda da engellenir. Eşleri ve ailelerinden baskı görürler, en azından ayıplanırlar: “Yaa, demek başıma buyrukluğum hoşuna gidiyor? Ama sadece pembe puanlı donumla olduğum, çarşafların içinde seninle-ayçiçeklerinle- böyle oynadığım zamanlar galiba. Giyinikken hoşuna gittiğini hiç görmemiştim de; geçen gün kahvede kendime bir dondurma ısmarlarken işte, sana hiç sevimli görünmedim. (Bu arada örtüler, battaniyeler şişip sönüp durmaktadır.) Evet, evet, giyinikken başıma buyrukluğumdan hoşlandığımı bir kez bile görmedim kocasakal. Hadi bakalım, şimdi de gülsene, gül!” (Ağaoğlu, 1994).

Ağaoğlu'nun romanlarında toplumsal cinsiyet ve kimlik sorunları da geniş yer tutar. Kadın yönetilendir ve erkeğin yetkin olup olmadığına bakılmaksızın kadının itaat etmek zorunda bırakılması üzerinde sıkça durulur.

“Başka bir deyişle erkek, yönetmek için, kadın yönetilmek için büyütülür. Ancak her iki durumda da bireyler üzerinde yoğun baskılar vardır. Murat bu baskılardan İstanbul'a giderek uzaklaşmaya çalışırken, Kısmet, intihara kalkışarak bu baskılara karşı bir tepki verir. Aşırı baskının olduğu yerde ayaklanmanın, isyanın baş göstermesi gibi, aşırı baskıya maruz kalan bireylerde de benzer tepkiler meydana gelir. Aileye, çevreye, geleneklere ve kültüre karşı gösterilen bu tepki, bazen bireyler için çıkış yolu olsa da çoğunlukla yine ayıplanmaktan, dışlanmaktan kurtulamazlar. Nitekim roman kişileri de bu davranışlarından dolayı sürekli dışlanır.” (Çavuş, Namlı, 2021)

Kadınlar yaşları ilerleyince toplumun baskısı yüzünden cinselliklerini yaşamaktan vazgeçerler: “ ‘Biliyor musunuz, canım yeniden çok güzel bir aşk yaşamak istiyor Tülin Hanım.’

‘Benim de Aysel Hanım. Fakat ben yaşayamam. Bir artık otuzunu geçmiş iki erkek anası, bir de torun sahibiyim. Bitti o günler...’ (Ağaoğlu, 1998).

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

E) Gelenek Görenek Kaynaklı Sorunlar

Adalet Ağaoğlu'nun romanlarında geniş yer alan **gelenek ve aile baskısı**, kadının ev içinde hapis hayatı yaşamasının en temel nedenlerindedir. Kız çocuklarının okumasını engelleyen babalar kendilerini, bunu kızlarının namusunu korumak için yaptıklarına inandırırılar. Babalar, kızlarının yaşamlarını kısıtlarken oğlan çocuklarına sonsuz özgürlük tanırılar. Hatta yazarın kendisi de bu sorunu yaşamıştır: “Üç erkek kardeşimin özgürlüklerine karşın beni eve kapatmalarına öfke duyardım. Haksızlıktı bu. Babam başta, dördünün de bulaşıklarını ben yıkıyor, gömleklerini, pantolonlarını ben ütülüyordum. Annem tek başına hepsiyle başa çıkamazdı ki... Fakat, erkek kardeşlerim hep hazırda konuyorlardı. Bizim onlara verdiklerimize karşın onlar bize hiçbir şey vermiyorlardı. (...)” (Ağaoğlu, 1985).

Babalarının baskılarına ağabeyler de katkıda bulunmaktan çekinmezler. Ölmeye Yatmak'ın başkişisi Aysel, üniversitede bile gözetlenmekten kurtulamaz. “...Ali oğlan dedikodusundan bu yana İlhan, ağabeylik görevini iyi yaptı ama. Aysel'in arkasına adamlar koydu. Fakülteden bir iki çocuk edinip kız kardeşini uzun süre gözletti...” (Ağaoğlu, 1992).

Baskılar zorla evlendirmeye kadar gider. Yaşları büyütülen kızlar, babalarının uygun gördükleriyle evlendirilirler. Fakat bu konuda bazen son sözü söylemek babalara bile bırakılmaz; kızlar kaçırılır.

Geleneklerin getirdiği baskıları yine gelenekler yardımıyla bertaraf etmeyi başaran kızlar da vardır. Aysel, buna iyi bir örnektir. Okumak isteyen Aysel, babasından dayak yiyeceğini bile kendisini isteyen adama, onunla evlenmek istemediğini bildiren bir mektup yazar ve bu mektubu köylüsü Ali ile gönderir. “Bizim oranın adamlarını bilirim. Kendilerine gizlice, üstelik bir oğlanla mektup gönderen bir kıza zaten istemezler. Bu adam da şıp diye cayardı, ne güzel.” (Ağaoğlu, 1992).

Aysel'in babası köyden, kızının bir erkekle mektup yolladığını öğrenince gezi falan dinlemez. Aysel'i epey sıkıştırır, sonra da döver. Aysel ise özgürlüğünün bu dayaktan sonra geleceğini bilir. “Salim Efendi'nin Hüsnügüzel'de tuttuğu dört kişilik odadan o akşam yükselen inilti nerdeyse Hiroşima'daki iniltileri, ağlamaları geçti. Kocasının zoruyla Fitnat Hanım, kızını çok sıkıştırdı. Hiçbir şey öğrenemedi. El değip değmediğini keşfe çalıştı. Bu kız başına gelen felaketin hiç mi farkında değildi? Babasından şu yaşında onca dayak yedi de bir ağlamadı. Sanki üstüne geçici bir şey çullanmıştı, sıyrılıp gideceği zamanı bekliyordu. Yalan demiyordu; yapmadım, demiyordu, töbe, demiyordu ve evet hatta ağlamıyordu. (...) Salim Efendi'nin Bursa dönüşü kararı: ‘Bu kız artık evde kaldı. Gitsin meret, okusun bari de bir iş sahibi olsun...’ (Ağaoğlu, 1992).

Üniversiteyi okuyan Aysel amacına ulaşmıştır. Fakat Aysel gibi direnecek gücü kendinde bulamayanlar da vardır. Ölmeye Yatmak'ta Aysel'in arkadaşı Semiha, köylüsü Ali'den hoşlandığını hiç söyleyememiş, eğitimini sürdürmek için direnememiş, en sonunda da babasının zoruyla evlenmiştir.

Pek çok kadın kişilik haklarını elde edemeyerek kendisine sunulanla yetinmek zorunda kalır.

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

Üstelik bununla da kalmaz; kadın toplumda yer edinebilmek için modernleşen dünyaya ayak uydurmak, geleneklerle ters düşmeden imrenilen bir model de olmak zorundadır.

“Sonuç olarak, yeni nesil için övünç kaynağı olan ve imrenilen kadın modeli özüne sadık, bu nedenle alafranga züppe kadın olmayacak; ama asriliği öğrenmiş kadınlardır. Nihai olarak ulaşılmak istenilen dengede geleneksel kadının fedakâr, iffetliği, anneliği ve vatani her şeyin önüne koyan özünün korunması istenir. Bu öz, ‘asri’ olmanın nitelikleriyle yorulmalı ve Cumhuriyet’in yeni ‘asri’ kadınları yetiştirilmelidir.” (Sumbaş, 2017)

F) Siyasal Sorunlar

Siyasal sorunlar da çoğunlukla eğitimli kadınların derdidir. Politik değerlerin muhtıralı darbelerle sık sık altüst olduğu ülkemizdeki aydın kadınlar da iki yol seçerler kendilerine: Tepkisizlik ya da direniş. Tepkisizliği seçen kadınlardan biri de **Bir Düşün Gecesi**’ndeki Tezel’dir. Akademideyken politik tavrıyla önde olan Tezel, politik ikiyüzlülüğü ve aldatılmışlığı bir anda yaşar. Sonunda kendini yaşamdı koparır. Artık bağlandığı tek şey alkoldür: “Ne dünden sorumlu, ne yarına borçlu olduklarını ilan etmiş kişilerin küçük koalisyonu çözüldü. Kim kimden daha murdar, kim kimden daha temiz, bunun peşine düşüldü. Kimin polis, kimin yiğit olduğuna da yine bizimkiler karar verir oldu. Bu soytarlık hiç hoşuma gitmiyor işte. (...)” “Hiçlik piç oluyor. Puşt Ruslar! Onlar da adam kandırdılar. Onların düşünürleri de, yazarları da, sanki her bir şeyi ve her bir kişiyi tek tek yaşamışlarmış YAŞAMIŞLARMİŞ gibi ya şu ya bu deyip çıktılar... Ne o, ne bu. Bu inançsızlığın, o bunalımın ve yorgunluğun, bezginliğin sonu bilmem nereye varırmış... Niye varmadı peki? O sıralar üç buçuk duyarlı aydının mı vardı yoksa kendini asabilecekti? Sıra kendine gelince de, Allaha sığın, paçayı kurtar. Oldu mu şimdi? Bu inançtan kaç ötekisine tosla. Bizde böylesi çok. Her zaman çok; kendini asan hiç yok(...) ... İşte her yer nasıl yarım yırtıksa, devrimlerimiz de nasıl geri kalmışsa- aralarında ben, Oktay falan bile vardık-, benim anarşizmim de öyle yarım yırtık, öyle geri kalmış. Elden ne gelir? Kitaplar eksik de yaşam eksik değil mi? Ne sanıyor bunlar?” (Ağaoğlu, 1994).

Tezel’in dirençsizliğinin nedeni, hapishaneden gizlice çıkarılmış mahkûm mektuplarını yurt dışındaki yardım kuruluşuna götürdüğünde ilgi görmemesidir. Oysa Tezel işkencelerin anlatıldığı bu mektupların büyük emeklerle çıkarıldığını, bu yüzden de yardım edileceğini düşünür.

“Dar Zamanlar” üçlemesinin başkişisi Aysel, kardeşi Tezel gibi değildir. O, direnen ve çözüm yolu arayan bir aydındır. Politik görüşleri yüzünden üniversitedeki öğretim üyeliği görevinden uzaklaştırılır. Bireysel kısımların da farkındadır. “Demek açık sözlülüğüme duyduğu saygı bir tuzak. Faşistlerin sosyalist parti kurdurup da, üyelerini bir kepeçde toplamayı amaçladıkları türden bir tuzak!” (Ağaoğlu, 1994).

Aysel, politik çıkış yollarını ararken bazen çelişkilere de düşer. İşçi sınıfının bir gün kendi davasına sarılacağını umar. Miting alanlarında işçiden çok öğrenci ve memur olmasını garip karşılasa da umutludur. Bütün zorluklara rağmen Aysel’i en çok

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

yıkan, toplumun baskılara ve sinmişliğe razı olmasıdır. Yaşlılığında bile tepkili davranışlardan vazgeçmez. Yalnız kalan direnişlerin de bir gün işe yarayacağına inanır.

Üç Beş Kişi romanındaki Kardelen de politik görüşleri ve arkadaşları nedeniyle tutuklanır ve tutukluken tecavüze uğrar.

Bir Düşün Gecesi'nin gelini Ayşen ise ailesi ve dayanıksız kişiliğiyle politik karmaşaya direnemez. Onun siyasete ilgisinin nedeni de arkadaşlarından saygı görmektir.

SONUÇ

Adalet Ağaoğlu, incelediğimiz dokuz romanında her kesimden kadını kullanmıştır. Köylerde, küçük kasabalarda, kasabadan daha farklı olmayan taşra kentlerinde, büyük kentlerde yaşayan bu kadınların eğitimleri, sınıfları, ekonomik durumları ve yaşamdan beklentileri de farklıdır.

Yaşadıkları yerler ve kişilikleri, kadınların uğraştıkları sorunları da büyük ölçüde belirler. Kırsal alanda yaşayan kadınların sorunları genellikle geleneksel değerler, aile baskısı, ekonomik sorunlar ve eğitimsizlik merkezlerinde toplanırken kentlerde yaşayan kadınların sorunları daha çok bireysel kaynaklıdır. Siyasal içerikli sorunlar da yine eğitim görmüş kadınların sorunlarıdır. Batılılaşmanın yanlış anlaşılması, ahlâkî çöküntüler de kent kadınının çevresinde sıkça görülür.

Geleneklerin, ekonomik sorunların, siyasal baskıların ve cinsel ayrımcılığın sınırlayıp sıkıştırdığı kadınlar, eğitimleri ve kişilikleriyle farklı tavırlar geliştirmişlerdir.

Sorunlar karşısında direnmeyen, hatta sorunun ne olduğu konusunda bile kafa yormayan kadınların, uyarına göre yaşadıkları ve giderek ahlâkî değerlerden uzaklaşıp yozlaştıkları gözlenir. **Yoz ve yüzeysel** olarak değerlendirdiğimiz bu **kadınlar** arasında her toplum katmanından kadın bulunmaktadır. Osmanlılıktan Cumhuriyet ideolojisine geçişte, bu yozlaşmış kadınlar -taşrada ya da kentte yaşamaları pek fark etmeksizin- benzer özellikler gösterirler. Örneğin milletvekili kızı Müjgân ve eski saraylı olan Nevâl, farklı ortamlarda yaşamalarına rağmen paraya ve gösterişe önem vererek kendilerine çıkar ilişkilerine dayalı ortamlar yaratmışlardır.

Değişen değer yargılarına, baskıcı siyasal rejimlere rağmen **kendi kimliklerini oluşturabilmiş kadınlar** da benzer geçiş dönemlerinde yetişmişlerdir. Örneğin Aysel, kendi yaşamını biçimlendirebilmek ve düşünsel özgürlüğe ulaşabilmek amacıyla elini taşın altına koymaktan hiç çekinmeyen olumlu bir kadın kişiliği ortaya koyar. Aysel'den çok farklı bir ortamda yaşayan eğitimsiz bazı kadınlar da yaşama tutunma konusunda en az onun kadar mücadeleci bir yapı ortaya koymuşlardır. Okuma yazması bile olmayan Engin'in annesi, somut adımlar atmak konusunda Aysel kadar yüreklidir.

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

Çekinik ve kendisiyle barışık olmayan kadınların çoğu kendilerine sunulanla yetinmişlerdir. Ancak Tezel ve Kısmet'in gelişimleri farklılık gösterir. Tezel, "Dar Zamanlar" üçlemesinin sonuncusu olan Hayır... 'da olgunluk çağında, olumluya doğru gelişimi yakalayabilmiştir. Kısmet ise pek kısa bir sürede kendisinden beklenmeyecek bir değişim yürekliliği gösterir. Çözumsuzluğun ortasında kalan Kısmet, o güne kadar kendisine dayatılmış yollardan hiçbirini seçmez ve kendi yolunu çizme kararını alır.

Değerlendirmeye başlarken toplumun farklı kesimlerinden kadınların sorunlara karşı tavırlarının da farklılık gösterdiğini söylemiştik. Küçük burjuva olarak tanımlanabilecek kadınlar, geleneklerden kaynaklanan sorunlarla kırsal kesim kadınlarından daha az uğraşırlar. **Kentsoylu kadın**, daha çok bireysel içerikli sorunlarla boğuşur. Güvensizlik, sınıfsal ve politik içerikli sorunlar en başta gelir. **Kırsal kesim kadını**, cinsel bunalımlarla, topluma uyumsuzlukla, yetersizlik duygusuyla pek uğraşmaz. Ekonomik anlamda faal olanların dışında kalanlar, üretim ve işçi sorunlarıyla da yüzleşmez. Kırsal kesim kadınının gelecek kaygısı, toplumsal içerikli değildir, daha çok ekonomik kaygıları vardır. Toplumsal gelişme ve siyasal yönelimler, kentli kadınların sorunları kapsamında ele alınmıştır.

Hangi gruptan olursa olsun, hangi sorunla mücadele ederse etsin, Adalet Ağaoğlu'nun kadın karakterleri, bir ülkenin siyasal ve kültürel gelişim panoramasının birer parçasıdır. Onların gelişimlerini tarihten ve toplumdan soyutlayarak ele almak, olaylara tek yönlü yaklaşmak olur. Dar açıdan bakarak üretilmeye çalışılacak bir çözüm yöntemi, işe yaramaz çünkü kadının içinde bulunduğu çelişki ve çözumsuzlük ortamından kurtulması, toplumun her kesimini aydınlığa çıkaracak çözümler sayesinde olabilecektir.

Adalet Ağaoğlu, romanlarında buna yönelik doğrudan çözümler öne sürmese de kadının eğitiminin toplumun parçası olma konusunda önemli bir basamak olduğunu sezdirir; çünkü eğitilen, sorgulayan, kişiliğini var eden kadın, çözümün de bir parçasıdır. Romanlarda, kendine güvenen, çözüm arayan ve sunulanın ötesindeki yaşamı arayan kadınların, genellikle eğitilmiş olmaları yazar tarafından özellikle vurgulanmıştır.

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (1973). Ölmeye Yatmak, Dar Zamanlar I. (1973, 1992). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ağaoğlu, A. (1976). Fikrimin İnce Gülü. (1979, 1994). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ağaoğlu, A. (1979). Bir Düşün Gecesi, Dar Zamanlar II, (1979, 1994). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ağaoğlu, A. (1980). Yazsonu, (1980, 1995). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ağaoğlu, A. (1984). Üç Beş Kişi, (1984, 1995). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ağaoğlu, A. (1985). Göç Temizliği. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ağaoğlu, A. (1987). Hayır..., Dar Zamanlar III, (1987, 1988). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ağaoğlu, A. (1991). Ruh Üşümesi, (1991, 1994). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (1993). Romantik Bir Viyana Yazı, (1993, 1994). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Mete, F. & Aksay Albuz, S. & Candeğer, Ü. (2022). Halk türkülerinde saklanan hayatlar: Kadın ağzı türküleri. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (29), 582-594.
- Büyük Ansiklopedi (1991). Feminizm Maddesi. Milliyet Yayınları, İstanbul (Cilt.1, ss.330-331)
- Bolat, T. (2018). Üstkurmaca Romanların Yaratıcı Yazmaya Katkıları Bağlamında Adalet Ağaoğlu'nun Yazsonu Romanı. Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, cilt 19, sayı 19, 40 – 56.
- Uğurlu, S. B. (2003). Adalet Ağaoğlu'nun Hayatı, Roman ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma. (Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van
- Eronat, K. (2004). Adalet Ağaoğlu İnsan ve Eser. (Doktora Tezi). Dicle Üniversitesi, Diyarbakır
- Topaloğlu, Y. (2005). Adalet Ağaoğlu'nun Çağdaş Türk Romanındaki Yeri. (Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi, Tekirdağ.
- Cuşa, H. (2017). Adalet Ağaoğlu'nun Dar Zamanlar Dörtlemesine Anlatıbilimsel Bir Yaklaşım. (Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Arıkan, S. & Aytan, T. (2021) Adalet Ağaoğlu'nun Dar Zamanlar Üçlemesinde Hafıza, Tarih ve Kimlik. İstanbul Üniversitesi Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt: 61, Sayı: 2, 541-559
- Gümüş, S. (2020). Adalet Ağaoğlu Romanını Anlamak, Oggito, 5 Nisan 2023 tarihinde <https://oggito.com/icerikler/adalet-agaoglunun-romanini-anlamak/65562> adresinden erişildi.
- Kıvanç Üstüntaş, A. (2023). Hayır: Bir İtirazlar Romanı. Mahal Edebiyat, 13.04.2023 tarihinde <https://mahaledebiyat.com/hayir-bir-itarazlar-romani/> adresinden erişildi.
- Çavuş, B.; Namlı, T. (2021). Adalet Ağaoğlu'nun Üç Beş Kişi romanında toplumsal cinsiyet ve kimlik sorunu. Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (23), 349-368.

Edebî Eserlere Yansıyan Kadın Sorunları:

Adalet Ağaoğlu Eserleri Hülya YAMEN

Extended

This study was carried out to examine the problems faced by the female novelists in the novels of Adalet Ağaoğlu. In her work, whether the women in the novel are of type or character, it is about how the women chosen from all walks of society face social, political, individual, sexual, problems arising from traditions, economy and lack of education and what ways of struggle they develop. In the section of social problems, there are subheadings of abuse of power and gaining benefit, restriction of freedom of production, Eastern-Westernness, male view of female sexuality and being seen as a sexual object. In the section of individual problems, insecurity, lack of communication, suicide, attempting to skip a class, and duty responsibility were mentioned. In the continuation of the study, there are difficulties experienced by women trying to obtain the right to education, not being able to use sexual freedom due to sexual abuse and harassment, family pressure caused by traditions and customs, and problems based on political identity.

No matter what group they are from, no matter what problem they are struggling with, the female characters of Adalet Ağaoğlu are a part of the political and cultural development panorama of a country. To consider their development by isolating them from history and society would be to approach things from one side. A solution method that will be tried to be produced by looking at it from a narrow perspective will not work because women can get rid of the contradiction and insolvency environment they are in, thanks to solutions that will bring all segments of the society to the light. Although Adalet Ağaoğlu does not propose direct solutions for this in her novels, she makes one feel that the education of women is an important step towards being a part of society; because the woman who is educated, questioning and creating her personality is also a part of the solution. In the novels, it is especially fictionalized by the author that women who are self-confident, seek solutions and seek life beyond what is offered, are generally educated.

ⁱ Bu makale, Hülya Yamen'in "Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarında Kadına Bakış" adlı tezinden yararlanılarak oluşturulmuştur.